

Володимир Подрига

«А МЕНЕ СЕЛО НЕ ВІДПУСКАЄ...»: ОБРАЗ МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ У ВІРШАХ ЛІДІЇ ВІЦЕНІ

*Загруз я по серце
У землю в'язко.*

Вона мене цупко трима.

В. Симоненко

Кожен українець, де б і як довго не мешкав, відчуває нерозривний зв'язок зі своїм селом, містом, краєм, бо, як писав Василь Симоненко в поезії «Люди – прекрасні...», рідна земля міцно тримає, окрилює, спонукає діяти. І не лише його одного. Це ж саме можна сказати й про Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесю Українку, П. Тичину, М. Рильського, В. Сосюру, Л. Костенку, і Н. Хоменку, П. Скунця, В. Мирного, М. Булаха, М. Казидуба та ін., хто в художніх творах мовить про ті куточки України, до яких із дитинства душею прикипів навічно.

У постійному внутрішньому діалозі з батьківським краєм, улюбленою Дібрівкою, що на Миргородщині, перебуває й сучасна полтавська письменниця та журналістка Лідія Віценя. Вона – член Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, лауреат низки літературних премій, відзнаки «Золоте перо», авторка збірок віршів «Космограма душі», «Несподіваний вогонь», «Усе в житті не випадково», художньо-біографічних нарисів «Сашенька», «Життя, що стало долею», публіцистичних творів, розміщених на шпальтах українських і зарубіжних часописів.

Для Лідії Віцені рідне село – центр особливого, лише їй відомого світу, у якому минули роки дитинства та юності, що постійно нагадує про себе щемкими спогадами. Тут пізнавала принади чарівної природи, спосіб життя і побут хліборобів, спостерігала за щоденною працею батьків, односельців, поринала у світ минулого, довідувалася про свій рід, формувала чулу до людського горя душу, гуманістичні переконання, розвивала естетичний смак, плекала творчі здібності, передовсім хист до літератури, бо, як розповіла в інтерв'ю «Усе в житті не випадково...», змалку любила слухати «Гайдамаків», «Катерину» Т. Г. Шевченка, «поему», яку складала бабуся, багато читала самостійно, у четвертому класі «написала перший вірш» про загиблого дідуся-сол-

дата, згодом із задоволенням працювала над шкільними творами з української літератури, усвідомлюючи, що хоче опанувати професію журналіста [2, с. 4]. Через багато років омріяне здійснилося, проте потяг до віршування, виплеканий у дитинстві, хоч і переріс, як зізналася, у хобі, усе ж не зачах, спонукав до творчості, наслідком якої стали поезії, де втілено думки, переживання, а ще – створено неповторний художній образ світу, центром якого є незабутня мала батьківщина.

Художній образ рідного краю, змальований у віршах збірки «Космограма душі» (1999) Лідії Віцені, передовсім «Дібрівка», «Сусіди», «Спогад», «Бабуся Ульяна», «Пам'яті фронтовика Василя Лубенця», «Учителька», «В серпневу ніч», «В студентському гуртожитку», «Вдома», «Так солодко спалося...», «Роздвоєність», «Прощання на пероні», складається з низки мотивів, деталей, образів, символів, метафор, архетипів, концептів, за допомогою яких охудожнено спогади з дитинства, студентських років, дорослого життя, пов'язані з Дібрівкою. Це не точна копія реального просторового об'єкта, а складно структуроване неповторне літературне явище, створене уявою авторки, пов'язаний із ним творчо переосмислений власний життєвий досвід, спостережене, пережите, а також відтворені окремі риси характеру, мислення, світогляду, філософії життя, духовні цінності, моральні пріоритети земляків.

Важливу роль у розкритті образу малої батьківщини відведено прийому ретроспекції, за допомогою якого увиразнено мотив духовної єдності письменниці із селом, бо, як зізнається, воно «не відпускає» [1, с. 30], розлуки з ним, відтворено минуле, те, що запам'яталося найбільше, схвилювало і не повернеться ніколи, тобто важливе: це перший життєвий досвід, коли спостерігала, як на «поле сутінки сідають», де «лелеки бродять» [1, с. 25], незабутнє від-

чуття болю, коли дівчинкою об стерню колола «ніжки», насолода від перебування в гостях, сум, коли прощалася з рідними, їдучи на навчання чи працю, сповнений турботи голос мами, локальний пейзаж, що «Вітчизну значить» [1, с. 26], зрозумілий і передбачуваний уклад життя місцевих жителів, особлива атмосфера єднання з ними та природою.

Рідний край ліричної героїні (авторки) – передовсім люди, зокрема рідні (мама, бабуся Уляна), односельці (безіменна вчителька, Василь і Катерина Лубенці), індивідуалізовані завдяки біографічним деталям, рідше портретним характеристикам, засобам психологізації, бо кожен із них не просто живе на землі, а виконує якусь особливу місію, покладену вищими силами: мама жде доньку, бабуся Уляна – чоловіка з війни, вчителька – загиблого солдата, лірична героїня – повернення до батьківської оселі.

Опрацюючи мотив розлуки, чекання, Лідія Віценя відтворила атмосферу миргородського села 1960–1970-х рр., коли вдови продовжували вірно дождити рідних із війни, матері випроводжали дітей у світ і зустрічали з далеких доріг, виховані в селах юнаки й дівчата, навчаючись чи працюючи в містах, мріяли повернутись, а старше покоління на самоті тихо доживало віку, помирали ветерани Другої світової війни... Усе це надає образу малої батьківщини виразності, правдивості, особливого колориту, сприяє типізації.

Не менш достовірно, хоча художньо, літераторка створила образи ліричних героїв, прототипами яких стали жителі рідного села. Постаць мами увиразнила портретними деталями рук, що схожі на «два струмочки ніжності» [1, с. 34], очей, сповнених тепла, «в намистечку щемних сльозин» [1, с. 30], голосу, що постійно «гукав додому» [1, с. 25]. Старенька змальована турботливою, працювитою, проте зажуреною, чуйною, дещо стривоженою, бо постійно чекає чи проводить доньку. Звіряючись у любові до неї, лірична героїня просить вибачення за вимушену розлуку, розуміючи, що саме поряд із найдорожчою у світі людиною почувається щасливо, може бути сама собою, має змогу поринути в чарівний світ дитинства.

Образ бабусі Уляни Лідія Віценя увиразнила одягом – білою хусткою, вишиванкою. Її доля така ж, як і ровесниць: тяжко працювала на землі, горювала, бо втратила чоловіка під час війни, виховувала дітей, доживала самотньо, скромно, однак раділа життю, бо не кривила душею, була безкорисливою, у буднях бачила свято, створювала прекрасне.

Постаць учительки – типова для післявоєнного часу – має чимало спільного зі створеними образами педагогів у творах українських письменників кінця 1940-х – початку 1960-х рр., наприклад, Олесь Донченка, Надії Хоменко. Це стримана самотня людина, яка запеклася від внутрішнього болю, бо втратила рідну людину, проте не звиродніла душею, привітна, чуйна, береже пам'ять про солдата.

Образ Катерини Лубенець, пригніченої смертю чоловіка, увиразнено деталлю сивого волосся, що свідчить не лише про зрілі літа, а й горе; цвітом білих

вишень, психологічним портретом, бо «іще не плакала, іще не голосила...» [1, с. 27], «І одинадцять аж в душі тепер / Осколків бабі Катрі заболіло» [1, с. 28].

Постаць померлого ветерана Другої світової війни Василя Лубенця не деталізована, лише повідомлено, що він «уже лежав / Поважний, вперше величавий з виду. / Вже звичний біль йому не дошкуляв...» [1, с. 27–28]. У стислій оповіді про цього працювитого селянина й солдата наголошено на муках від ран, отриманих на війні, єднанні з вічністю, тобто тим, що визначене долею.

Образ ліричної героїні, що асоціюється з авторкою, змальовано в розвитку: то вона дівчинка, то студентка, яка мріє повернутися до рідної хати, то гостя, про яку піклується мама, проводить в дорогу, то доросла жінка, котра розуміє, що справжньою стає лише вдома, проте, не маючи вибору, змушена носити маску, бути кимось, а, дорослішаючи, все частіше замислюється над безвихіддю, роздвоєнням.

Чимало місця в аналізованих віршах відведено зображенню часопростору малої батьківщини, центром якого є батьківська хата, асоційована зі святинею, до якої ненастанно кличе мама. Оригінальним є й образ-символ вікон рідної оселі, які постійно сняться ліричній героїні, закликаючи на гостину, нагадуючи про рід, маму, життя; городу, де ростуть мамині квіти, тому він «здається раєм» [1, с. 30]. Доповнюють аналізований образ згадки про поле зі стернею, небо, озеро, діброви.

Час рідного краю увиразнено відповідними словами, деталями, образами, за допомогою яких літераторка передала особливе циклічне світовідчуття земляків: згадка про сніг указує на зиму, серпень, яблука – на літо, створені образи вишень у цвіту увиразнюють весну тощо.

Деталізації образу села сприяють і слова на позначення рослин (берези, сосни, тополі, вишні, верби, яблуні, клен, древня осика, калина, жасмин, ожина, капуста, чорнобривці), птахів (лелеки, півні, ластівки, ворони, соловей), що в переважній більшості є етно-концептами, мають символічне значення.

Змальовавши образ природи малої батьківщини, Лідія Віценя опрацювала мотив багатства, різноманіття, дорідності, а також єдності людини і світу, нагадуючи, що лише тут можна бути собою, доторкнутись душею до минулого, відчутти пульсування сучасного, передбачити майбутнє, розуміючи, що простуєш у вічність.

Створюючи образ рідного краю, передаючи його неповторну красу, особливу атмосферу, дух, авторка використала низку зображальних засобів, передовсім метафор («сутінки сідають», «лелеки бродять», «небо в сивих кучерях кульбаб», «всмівався їй город», «вставало сонце і диміли вишні», «озвалися куранти із вікна», «а мене село не відпускає», «у сонному селі», «сонні квіти», «осика на дах похилилася станом», «калина, росами умита»), метафоричних образів («Знов мамині очі в намистечку щемних сльозин», «Серпень на спіллім городі мовчить», «Чорнобривцями пахне вересень», «За-

тиснувши у жмені скрип дверей», «В храм під жовтим куполом дібров», «маміні вікна планети Життя»), епітетів («під жовтим куполом», «сивих кучерях», «синім кущиком», «білу хустку», «білих вишень», «роси рясні»), порівнянь («клен, що стоїть, як велетень», «по клавішах, мов по сходинах», «струмочки ніжності. / То мамині руки»), а також оксиморону («Дзвоном тиші зустріне дім»), метонімії («озвалися куранти») тощо.

Образ малої батьківщини у віршах Лідії Віцені, хоч і нагадує її рідну Дібрівку, що на Миргородщині, а в художніх біографіях ліричних героїв втілено окремі події життя рідних, односельців, усе ж створений за допомогою прийому ретроспекції узагальнено. Власну причетність до села літераторка увиразнила штрихами-згадками про дитинство,

юність, розповіддю про долі рідних і земляків, малюнками природи. Правдивість зображеного розкривається через типові постаті селянок (мама, бабуся, учительки, Катерини), часопросторові образи, ботанічні та зоологічні етноконцепти, вдало використані зображальні засоби, за допомогою яких відтворено характерні риси й передано дух малої батьківщини.

Література

1. Віценя Л. Космограма душі : вірші / Лідія Віценя. – Полтава : Полтавський літератор, 1999. – 96 с.
2. Усе в житті не випадково : [інтерв'ю з Л. М. Віценею] // Зоря Полтавщини : газета. – Полтава, 2014. – 11 листопада. – С. 4.

Ярослав Єнко

ЯРМАРКОВИЙ РУХ НА БАТЬКІВЩИНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ

Майстер слова Микола Гоголь, написавши повість «Сорочинський ярмарок» (1831), увіковічив і прославив сотенне містечко Сорочинці, а нині – село Великі Сорочинці. Але назву творові письменник дав не випадково. Це, кажучи сучасною мовою, був дуже вдалий маркетинговий хід, бо Сорочинці були добре відомим населеним пунктом на теренах України завдяки тому, що саме тут проживав миргородський полковник (а згодом гетьман лівобережної України) Данило Апостол. Це усвідомлював Гоголь, адже був не тільки талановитим письменником, але й гарним психологом. Давши таку назву повісті, він автоматично заклав попит на неї та на її продаж.

У наш час цей населений пункт знаний в Україні й за кордоном завдяки тому, що саме тут проводиться Національний сорочинський ярмарок, удадо описаний Гоголем. Проте не всім відомо, що багато інформації для своїх цікавих сюжетів, змальованих у «Сорочинському ярмарку», Микола Васильович узяв із тих ярмарків, що відбувалися в селі Василівці (Яновщині) – родовому маєтку Гоголів-Яновських. Вони організовувалися чотири рази на рік: 30 березня, 25 червня, 21 вересня, 30 грудня. Родина Гоголів мала виручку готівкою за оренду торгових місць. Саме кошти з ярмарків стали підмогою для будівництва церкви, а пізніше – розвитку сільського господарства. Ярмарки були значною подією на пригортванській землі та великою радістю і для бідних, і для заможних селян. Чому ярмарок був відрядою? Насамперед тому, що селяни мали можливість щось продати чи, навпаки, придбати, також обміняти свою продукцію на певні товари. Люди могли отримати додатковий заробіток, переносючи вантажі; відпочити; побачити різні дійства, адже сюди приїжджали артисти, цигани, вертепи, працювали каруселі [2, с. 47].

Ярмарки того часу були колісками й осередками, де зароджувалася й розвивалася так звана масова культура, що набрала обертів у XVIII столітті. Ярмарковий рух мав певну просвітницьку функцію.

На Олексіївському ярмарку (30 березня) продавали велику рогату худобу, овець, коней. Із інших товарів переважали смушки, одяг, чоботи, бакалійні товари. Цей ярмарок уважали найменшим за всіма показниками. Онопріївський ярмарок (25 червня) характеризувався значним пригоном коней, домашньої худоби, передусім овець. За кіньми приїздили покупці з Белгородської губернії, Києва і Чигирини. За торговим обігом це був найбагатший ярмарок. Пречистинський ярмарок (21 вересня) уважали найсприятливішим, його проводили головню для продажу селянами зерна. Як свідчать сучасники, в окремі роки на ньому продавали 10–12 тисяч пудів пшениці (164–165 тонни). На Данилівському ярмарку (30 грудня) торгували солоною рибою, медом, худобою. Іноді проведенню ярмарків заважали сильні морози й несприятливі для пересування снігові замети.

Ярмаркова площа знаходилася в центрі села, займала площу 11,3 десятини (21,5 га). Удалося встановити її територію: вона межувала із садибою Гоголів і хатами селян; з іншого боку – з дубовим гаєм («Балабайкою») і церквою з цвинтарем; згодом – ще і з приміщенням земської школи, яку побудували 1896 року. Ще з одного боку ярмаркову площу омивав невеличкий став [2, с. 48]. Із шишацького напрямку, прямо біля дороги, напроти самої торговельної площі розміщувався шинок, про який згадує Іван Бунін: «Яновщина, старая корчма, ее черная внутренность и прохладная полутьма: еврей сказал, что пива у него нету, есть только напиток. – “Какой напиток?” – “Но напиток! Напиток Фи-

